

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан філологічного
факультету

Юрій Бідзіля Юрій БІДЗІЛЯ

30 » *червня* 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКА МОВА

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітня програма	Українська мова і література. Зарубіжна література
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «**Старослов'янська мова**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **01 Освіта/Педагогіка** спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності **014.01 Середня освіта (Українська мова і література)** освітньої програми «**Українська мова і література. Зарубіжна література**».

Розробник: *Лавер Оксана Володимирівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні **кафедри української мови**.

Протокол № 12 від 26 червня 2023 року

Завідувач кафедри Наталія ВЕНЖИНОВИЧ

Схвалено науково-методичною комісією **філологічного факультету**.

Протокол № 8 від 29 червня 2023 року

Голова науково-методичної комісії Василь ШАРКАНЬ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3, 5	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 105	1-й	2-й
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3; самостійних – 4.	2-й	4-й
	Лекції:	
	28	16
	Практичні (семінарські):	
	24	–
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	53	89

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

...старослов'янська мова є не просто фундаментом славістики, а незамінним ключем до розуміння багатьох моментів у складному та суперечливому процесі становлення не лише слов'янських літературних мов, а й духовної культури слов'ян
Любомир Белей

Старослов'янська мова є першою літературною мовою слов'ян. Вона виникла в 60-их роках IX ст. на основі одного з праслов'янських діалектів – солунського – і порівняно швидко стала наддіалектним витвором, мовою церковних богослужінь, мовою християнської літератури і водночас мовою освіти і культури слов'ян Великоморавської держави, Болгарії, Сербії, Київської Русі. Наприкінці XI – на початку XII ст. межі функціонування старослов'янської мови значно розширились. Старослов'янська мова вбирала в себе елементи різних слов'янських мов і поступово відійшла від своєї першопочаткової діалектної основи, ставши багатим джерелом для формування національних літературних мов слов'ян.

Цінність старослов'янської мови для мовознавчої науки полягає, насамперед, у давності цієї мови: вона відбиває стан слов'янських мов після їх виокремлення з праслов'янської мови. Пам'ятки старослов'янської мови фіксують фонетичні, граматичні явища слов'янських мов на ранньому етапі їх розвитку, дають змогу реконструювати праслов'янські архетипи на різних мовних рівнях, уможливають знайомство із змінами, які відбувались у лексичному складі протослов'янських діалектів і слов'янських мов. Старослов'янські пам'ятки, а згодом церковнослов'янська література часто піддавались хибній інтерпретації і фальсифікації, такі явища, на жаль, можна спостерігати і сьогодні. Основна причина спотворення справжньої історії мови та історії церкви – ідеологічний тиск та політичні умови. Тому при підготовці сучасного фахівця-україніста необхідною передумовою є передусім об'єктивний аналіз мови перших слов'янських текстів з урахуванням результатів досліджень сучасної української і зарубіжної славістики.

Мета курсу – з'ясувати місце старослов'янської мови у системі сучасних слов'янських мов, визначити стосунок системотворчих мовних явищ різних рівнів старослов'янської мови до їх відповідників у праслов'янській та сучасних слов'янських мовах, подати об'єктивні історичні відомості про еволюцію першої літературної мови слов'ян у зв'язку з формуванням української літературної мови.

Основні завдання курсу: ознайомити студентів з історією виникнення старослов'янської мови, розкрити її фонетичні та граматичні особливості, показати багатство лексичного складу та системи словотвору першої літературної мови слов'ян, забезпечити формування мотиваційно-прагматичного рівня мовної особистості майбутнього вчителя, зокрема розвиток національного світогляду, уміння аналізувати, синтезувати та порівнювати мовні явища, процеси, динаміку мовних змін.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти **таких компетентностей:**

- здатність вирішувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання й характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти (**ПК**);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя (**ЗК2**);
- здатність спілкуватися іноземною мовою (**ЗК6**);
- здатність до формування в здобувачів освіти ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків (**ФК 1**);
- здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови і літератури, зарубіжної літератури, у практиці навчання української мови і літератури, зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти (**ПК 1**).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Старослов'янська мова» (**ОК5**) є опанування навчальної дисципліни (НД) освітньої програми (ОП): **ОК 8 – Вступ до слов'янської філології.**

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Українська мова і література» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (РН):

Програмні результати навчання	Шифр РН
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Знання</i> основних історичних етапів розвитку предметної галузі. • <i>Уміння оперувати</i> базовими категоріями та поняттями спеціальності. • <i>Уміє</i> працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології. 	РН 1 РН 5 РН17

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Старослов'янська мова»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр РН
<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснювати</i> особливості розвитку історії української мови в контексті розвитку споріднених мов, специфіку еволюції мовних норм; • <i>порівнювати</i> мовні й літературні факти, явища, визначати їхні подібності й відмінності; • <i>застосовувати</i> здобуті знання на уроках профільного навчання української мови. 	РН1 РН5
<ul style="list-style-type: none"> • працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими); • знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології; • удосконалювати здобуті знання в процесі самоосвіти вчителя з метою підвищення професійної майстерності. 	РН 17

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- усні комплексні відповіді, підготовка презентаційних матеріалів, письмові дослідницькі роботи, система вправ для закріплення навичок перекладу;
- виконання тестових завдань на сайті електронного навчання;
- іспит.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усне опитування на практичних заняттях; виконання вправ та завдань за підручником, виконання індивідуальних завдань, захист виконаних письмових завдань

Форма модульного контролю: у формі письмової контрольної роботи та/або письмового тестування.

Форма підсумкового семестрового контролю: іспит у формі усної перевірки знань.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота							Модульна контрольна робота	Сума	
Модуль 1							50	100	
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7			CP
4	4	4	7	7	7	7			

T1, T2 ... – теми; CP – самостійна робота

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота								Модульна контрольна робота	Сума	
Модуль 2								50	100	
T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15			CP
5	5	5	5	5	5	5	5			

T1, T2 ... – теми; CP – самостійна робота

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	7	40	8	40
Комп'ютерне/письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10		
Презентація/есе			1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульний контроль є необхідним елементом модульно-рейтингової технології навчального процесу. Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Старослов'янська мова» проводиться двічі на семестр, згідно з розкладом модульних контролів визначених навчальною частиною в межах годин, які відведені на практичні заняття. До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі, які виконали усі види практичних завдань. До початку модульної контрольної роботи здобувачі мають мати поточні підсумкові бали за практичні заняття та самостійну роботу. Максимальна кількість балів одержаних під час контрольної роботи становить 50 балів.

Виконання модульної контрольної роботи передбачає надання відповідей на тести та теоретичні питання. Робота містить 5 тестів, за кожен правильну відповідь з яких студент отримує по 1 балу (разом 5 балів), два теоретичних запитання, які максимально оцінюються по

15 балів за кожне (разом 30 балів), комплексне практичне завдання (максимальна оцінка 15 балів).

Перескладання підсумкового модульного контролю здобувачами, які отримали рейтинговий бал за модульний цикл, що відповідає незадовільній оцінці, проводиться не пізніше двох тижнів після атестаційного. Позитивні оцінки з модульного циклу не підвищуються.

Якщо здобувач набрав 60 і більше балів, то іспит може бути виставлений за результатами поточного оцінювання та модульного контролю на момент оголошення результатів. У разі, якщо здобувач бажає поліпшити свою оцінку, він складає іспит за всією програмою навчальної дисципліни. При цьому в підсумковій оцінці не враховуються накопичені бали.

Здобувач вищої освіти, який не з'явився на модульну контрольну роботу, або ж його модульна оцінка складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний скласти (перескласти) модуль до початку підсумкового контролю у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету.

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модульна контрольна робота 1		Модуль контрольна робота 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Тести	5	5	5	5
Словник термінів	1	15	1	15
Комплексне теоретичне питання	1	15	1	15
Практичне завдання	3	15	3	15
Разом		50		50

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90–100
B	Добре		82–89
C	Добре		74–81
D	Задовільно		64–73
E	Задовільно		60–63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35–59
F	Незадовільно		0–34

За результатами модульного контролю визначається підсумкова рейтингова оцінка. Оцінка за іспит визначається залежно від рейтингового балу. Загальна кількість балів, яку може

отримати здобувач, – 100 балів. Вони досягаються шляхом сумування результатів оцінок за всі види робіт. Здобуті бали переводяться також в оцінку за чотирибальною національною шкалою.

Оцінку **«відмінно» (90–100 балів, А)** заслуговує здобувач, який усебічно, системно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку **«добре» (82–89 балів, В)** заслуговує здобувач, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку **«добре» (74–81 бал, С)** заслуговує здобувач, який у загальному роботу виконав, але відповідає на іспиті з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку **«задовільно» (64–73 бали, D)** заслуговує здобувач, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його в майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку **«задовільно» (60–63 бали, E)** заслуговує здобувач, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання й використання його в майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка **«незадовільно» (35–59 балів, FX)** виставляється студенту, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку **«незадовільно» (35 балів, F)** виставляється студенту, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

До складання іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і, яким зараховано всі види робіт за цей семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова рейтингова оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування

викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. Інакше здобувач не допускається до складання іспиту і в нього виникає академічна заборгованість.

Іспит з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не скласти, якщо він успішно пройшов усі модульні контролю та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, іспит складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на іспиті рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання іспиту оцінка не може бути менша за підсумкову оцінку, яку він отримав за результатами модульних контролів.

Іспит проходить в усній формі. На іспит виносяться теоретичні, практичні завдання в обсязі навчального матеріалу. Оцінювання результатів навчання на іспиті здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за іспит заноситься у відомість обліку успішності.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Старослов'янська мова – перша писемна літературна мова слов'ян. Фонетична система старослов'янської мови

Тема 1. Лінгвокультурологічна проблематика старослов'янської мови.

Старослов'янська мова у колі слов'янських та її назв. Культурно-історичні передумови виникнення старослов'янської мови. Слов'янські просвітителі – святі Кирило та Мефодій як творці старослов'янської мови. Культурно-історичне значення просвітницької діяльності св. Кирила та Мефодія серед слов'ян.

Тема 2. Діалектна основа старослов'янської мови.

Теорії походження старослов'янської мови. Проблема діалектної основи старослов'янської мови. Кирило-Мефодіївський – авторський – етап становлення старослов'янської мови. Основні ознаки мовних норм старослов'янської мови.

Тема 3. Слов'янські азбуки.

Проблема авторства і давності старослов'янських азбук. Походження слов'янських азбук. Звукове і числове значення букв кирилиці. Діакритичні знаки та орфографічні особливості кирилических текстів.

Методика вивчення української графіки, орфографії, орфоєпії на основі добору історичних джерел.

Тема 4. Система вокалізму старослов'янської мови.

Походження голосних праслов'янської мови. Загальна характеристика голосних старослов'янської мови. Методика визначення позицій голосних **Ъ, Ъ**.

Тема 5. Система консонантизму старослов'янської мови.

Загальна характеристика приголосних старослов'янської мови. Складотворчі звуки в старослов'янській мові та методика їх визначення.

Система навчальних й дослідницьких завдань на основі старослов'янських джерел під час вивчення фонетичної системи української мови в історичному ракурсі.

Тема 6. Закон відкритого складу.

Закон відкритого складу. Тенденція до висхідної звучності складів. Монофтонгізація дифтонгів. Рефлексія сполук *tort, *tolt, *tert, *telt; *ort, *olt; *tt, *dt. Доля гемінат. Епентетичні редуційні ери у чужих словах.

Тема 7. Пом'якшення приголосних з *j.

Доля звукосполук *zj, *sj; *nj,*tj, *lj; «губний +*j»; перше перехідне пом'якшення, друге перехідне пом'якшення; рефлексія звукосполук *gv, *kv; третя палаталізація. Доля звукосполук *dj, *tj.

Активні та інтерактивні прийоми навчання під час вивчення історичних чергувань звуків (на матеріалі старослов'янської та української мови).

Модуль 2. Граматична будова старослов'янської мови. Пам'ятки старослов'янської мови

Тема 8. Іменник у старослов'янській мові.

Система граматичних категорій іменника у старослов'янській мові. Методика визначення роду іменників. Давні основи іменників, або детермінативи. Методи визначення давніх основ іменників. Словозміна іменників.

Тема 9. Прикметник у морфологічній системі старослов'янської мови.

Становлення прикметника як частини мови. Якісні та відносні прикметники. Короткі прикметники та їх відмінювання. Повні прикметники, їх творення та відмінювання. Ступені порівняння прикметників.

Тема 10. Походження і морфологічні особливості числівника та займенника у старослов'янській мові.

Становлення числівника як частини мови. Розряди числівників. Кількісні числівники та їх відмінювання. Дробові, розподільні числівники. Порядкові числівники, їх творення та відмінювання.

Граматичні категорії займенника. Особові, родові та безособово-безродові займенники. Розряди займенників. Відмінювання особових та зворотного займенників. Відмінювання родових займенників. Відмінювання безособово-безродових займенників.

Тема 11. Система словоформ дієслова старослов'янської мови як спосіб вираження категорії процесуальності.

Система граматичних категорій дієслова. Дві дієслівні основи. Класи дієслів. Теперішній час і його засоби вираження у старослов'янській мові. Засоби вираження минулого часу у формах дієслів старослов'янської мови. Майбутні часи. Іменні форми дієслова.

Тема 12. Синтаксична будова старослов'янського речення як індоєвропейської (номінативної будови) мови. Порядок слів у реченні. Способи вираження головних і другорядних членів речення.

Тема 13. Особливості узгодження та керування у старослов'янській мові. Конструкції з подвійними відмінками. «Давальний самостійний» як відокремлений зворот, що функціонально еквівалентний самостійній предикативній одиниці. Структурні типи речень.

Граматична система старослов'янської мови як дидактичний матеріал під час профільного вивчення розвитку словозміни української мови.

Тема 14. Основні засади класифікації старослов'янських пам'яток.

Старослов'янські пам'ятки болгаро-македонського походження. Старослов'янські пам'ятки моравської редакції. Старослов'янські пам'ятки паннонської або словінської редакції. Старослов'янські пам'ятки російської редакції. Старослов'янські пам'ятки сербо-хорватської редакції.

Тема 15. Старослов'янські пам'ятки української редакції. Жанрові різновиди старослов'янських пам'яток української редакції. Методика організації проєктної та дослідницької роботи учнів на основі опрацювання різних типів історичних джерел.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
Модуль 1. Старослов'янська мова – перша писемна літературна мова слов'ян. Фонетична система старослов'янської мови								
Тема 1. Лінгвокультурологічна проблематика старослов'янської мови	8	2	2	4	8	2		6
Тема 2. Діалектна основа старослов'янської мови	8	2	2	4	6			6
Тема 3. Слов'янські азбуки	10	2	2	6	6			6
Тема 4. Система вокалізму старослов'янської мови	5	2	1	2	8	2		6
Тема 5. Система консонантизму старослов'янської мови	5	2	1	2	8	2		6
Тема 6. Закон відкритого складу	8	2	2	4	10	4		6
Тема 7. Пом'якшення приголосних з *j	8	2	2	4	6	2		4
Усього годин за модуль 1	52	14	12	26	52	12		40
Модуль 2. Граматична будова старослов'янської мови. Пам'ятки старослов'янської мови								
Тема 8. Іменник у старослов'янській мові	6	2	2	2	5	2		3
Тема 9. Прикметник у морфологічній системі старослов'янської мови	6	2	2	2	3			3
Тема 10. Походження і морфологічні особливості числівника та займенника у старослов'янській мові	6	2	2	2	3			3
Тема 11. Система словоформ дієслова старослов'янської мови як спосіб вираження категорії процесуальності	6	2	2	2	4			4
Тема 12. Синтаксична будова старослов'янського речення як індоєвропейської (номінативної будови) мови.	7	2	1	4	10	2		8
Тема 13. Особливості узгодження та керування у старослов'янській мові.	8	2	1	5	8			8

Тема 14. Основні засади класифікації старослов'янських пам'яток.	7	1	1	5	10			10
Тема 15. Старослов'янські пам'ятки української редакції.	7	1	1	5	10			10
Усього годин за модуль 2	53	14	12	27	53			49
Усього годин	105	28	24	53	105	16		89

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Культурно-історичне значення просвітницької діяльності св. Кирила та Мефодія серед слов'ян.	2	
2	Проблема діалектної основи старослов'янської мови.	2	
3	Проблема авторства і давності старослов'янських азбук.	2	
4	Походження голосних праслов'янської мови. Методика визначення позицій голосних Ъ, Ы.	1	
5	Загальна характеристика приголосних старослов'янської мови. Складотворчі звуки в старослов'янській мові та методика їх визначення.	1	
6	Закон відкритого складу та його наслідки.	2	
7	Пом'якшення приголосних з *j.	2	
8	Система граматичних категорій іменника у старослов'янській мові. Методика визначення роду іменників. Давні основи іменників, або детермінативи. Словозміна іменників.	2	
9	Становлення прикметника як частини мови. Короткі прикметники та їх відмінювання. Повні прикметники, їх творення та відмінювання. Ступені порівняння прикметників.	2	
10	Походження і морфологічні особливості числівника та займенника у старослов'янській мові.	2	
11	Система словоформ дієслова старослов'янської мови як спосіб вираження категорії процесуальності.	2	
12	Особливості синтаксичної будови старослов'янської мови.	2	
13	Пам'ятки старослов'янської мови	2	
	Разом	24	

6.4. Самостійна робота

Самостійна робота студентів передбачає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, вивчення окремих тем, питань, що не були розглянуті в курсі лекцій, конспектування наукової й навчальної літератури. Ефективність самостійної роботи студента викладач виявляє

під час тематичного опитування на практичних заняттях, перевірки конспектів тощо та відображає в загальній оцінці за тему і модуль.

Частиною самостійної роботи є онлайн-курси. Цей вид роботи оцінюється 10 балами.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вшанування пам'яті св. Кирила та Мефодія серед слов'ян, в Європі та Україні.	4/6
2	Теорії походження старослов'янської мови.	4/6
3	Походження слов'янських азбук. Історія української абетки на уроках української мови під час вивчення графіки, орфографії та орфоепії.	6/6
4	Фонетичний аналіз старослов'янських слів. Реконструкція праслов'янських архетипів. Елементи історичної фонетики на уроках української мови в профільній школі.	12/22
5	Система словозміни старослов'янської мови в порівнянні з українською мовою як історичних коментар на уроках української мови в профільній школі. Морфологічний аналіз іменних частин мови.	6/9
6	Дві дієслівні основи. Класи дієслів. Категорія часу в системі індоєвропейських мов. Мовні засоби вираження часових понять як предмет проєктної роботи на уроках профільного навчання української мови.	2/4
7	Синтаксична будова старослов'янського речення як індоєвропейської (номінативної будови) мови.	5/8
8	«Давальний самостійний» як відокремлений зворот, що функціонально еквівалентний самостійній предикативній одиниці.	4/8
9	Основні засади класифікації старослов'янських пам'яток. Старослов'янські пам'ятки болгаро-македонського походження.	2/4
10	Старослов'янські пам'ятки моравської редакції. Старослов'янські пам'ятки паннонської або словінської редакції.	2/6
11	Старослов'янські пам'ятки російської редакції. Старослов'янські пам'ятки сербо-хорватської редакції	2/6
12	Старослов'янські пам'ятки української редакції. Дослідницька робота учнів на основі опрацювання різних типів історичних джерел у контексті поглибленого вивчення історії мови та культури рідного краю.	4/4
	Разом	53/89

6.5. Індивідуальні завдання

До індивідуальної роботи у процесі вивчення навчальної дисципліни належать творчі й індивідуальні навчально-дослідні завдання, зокрема: виконання вправ різного рівня складності, виконання додаткових вправ із збірників і за матеріалами методичних розробок, виконання тестових завдань, порівняльна характеристика вивчених явищ, аналіз мовних змін, конспект найновіших наукових статей, написання рефератів.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: офісні додатки, електронне навчання в середовищі Moodle, сайт електронного навчання УжНУ (<https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>), Google Meet.

Обладнання: персональний комп'ютер, мультимедійний проектор, інтерактивна дошка.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

Підручники

- Белей Любомир. Курс старослов'янської мови: Вступ. Писемність. Пам'ятки. Лексикологія. Тексти. Ч. І. Ужгород, 2012. 137 с.
- Белей Любомир. Не минаючи ані титли... Лінгвобіографія старослов'янської мови. Київ: Темпора, 2015. 256 с.
- Леута, О. І. Старослов'янська мова: навчально-методичний комплекс для студентів філологічних спеціальностей / О. І. Леута, О. Р. Гаврилюк. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 300 с.
- Станівський М.Ф. Старослов'янська мова. Львів: Вид-во Львівського університету, 1964. 470 с.
- Станівський М.Ф. Старослов'янська мова. Київ: Вища школа, 1983. 262 с.
- Царалунга І. Б. Старослов'янська мова: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ», 2000, 2007. 186 с. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4579>
- Лавер О.В. Старослов'янська мова: *навчально-методичний посібник для студентів I курсу філологічного факультету УжНУ, спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література», освітньо-професійна програма «Українська мова і література. Зарубіжна література»*. Ужгород: «АУТДОР – ШАРК», 2023. 96 с.

- Скаб М. Церковнослов'янська мова української редакції: Історія виникнення та функціонування, графіка, орфографія, фонетика, лексика. Чернівці: Видавничий дім „РОДОВІД“, 2014. 340 с.
- Скаб М. В. Церковнослов'янська мова української редакції: морфологія, синтаксис, історія перекладів та виправлень. Чернівці: Видавничий дім „РОДОВІД“, 2018. 284 с.

Українська мова: програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи/ Л.І. Мацько, Т.Л. Груба, О.М. Семенов, Т.В. Симоненко. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Українознавство, 5–11 класи: навчальна програма з курсу за вибором «Українознавство» для закладів загальної середньої освіти України / авт.- укл.: А. Ціпка, Т. Бойко, С. Бойко, О. Газізова. Київ, 2020.

Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 № 883) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.pohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9.klas.Zabolotnyy.ta.in.02.08.2023.pdf>

ВІДЕОЛЕКЦІЯ

Белей Л. О. Старослов'янська: життя і народження: відеолекція / УТ 1, Суспільний університет, 26 січня 2017 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j2HFxtHUVeQ>
URL: <https://bit.ly/3IxQsXb>

Лексикографічні джерела

- Белей Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник. Львів: Свічадо, 2001. 332 с.; Старослов'янська парадигматика у таблицях.
- *Етимологічний словник української мови* : у 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред. та ін.)]. Київ: Наукова думка, 1982 – 1989. Т. 1–6.
- Огієнко І. Етимологічно-семантичний словник української мови: У 4 т. Вінніпег; Канада: Волинь, 1979 -1995. URL: https://archive.org/details/etym-sem-slovnyk/I_A-D/
- Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Збірники завдань і вправ

- Гнатюк Л.П. Старослов'янська мова. Практикум : навч. посіб. для студентів філологічних спеціальностей. Київ: 2015. 249 с.
- Громик Ю.В. Старослов'янська мова. Фонетика: Зб. тест. завд. для студ. філолог. спец. Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 54 с.
- Громик Ю. В. Старослов'янська мова. Збірник вправ та завдань: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 188 с.
- Майборода А.В., Коломієць Л.І. Старослов'янська мова. Збірник вправ і завдань. Київ: «Вища школа», 1992. 166с.

Хрестоматії

Німчук В.В. Хрестоматія з історії української мови X – XIII ст. Київ – Житомир: 2015. 349 с.
Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків. Історичний, лінгвістичний і палеографічний огляд з повною бібліографією та альбомом 155 знімків з пам'яток з кирилівською транскрипцією. Варшава: 1919. 491с.

Додаткова література

1. Біленька-Свистович Л. В., Рибак Н. Р. Церковнослов'янська мова: підручник зі словником : понад 3500 слів. Київ: Криниця, 2000. 335 с.
2. Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності. Київ: Академія, 2002. 154 с.
3. Вегеш А., Лавер О. Видатний учений із серцем публіциста. Любомир Белей [Електронний ресурс]: до 60-річчя від дня народж.: біобібліогр. покажч. / Департамент культури, національностей та релігій Закарпат. облдержадмін. ; КЗ «Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка» Закарпат. облради; уклад. : М. Б. Бадида, О. Д. Гаврош, І. В. Когутич-Гаврош ; передм. : А. Вегеш, О. Лавер ; ред. І. В. Когутич-Гаврош; відп. за вип. О. А. Канюка. Ужгород, 2022. С. 6 – 12.
4. Висоцький С.О. Писемність. Освіта. *Історія української культури. Київ: 2001. Розділ 9. Київська Русь*. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
5. Громик Ю. В. Старослов'янська мова : метод. посіб. для студ. спец. “Українська мова та література”. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 136 с.
6. Куземська Г. Якою мовою молилася давня Україна: Правила української транслітерації церковнослов'янських текстів. Київ: КЖД «Софія», 2012. 112 с.
7. Лавер О. Любомир Омелянович Белей в історії українського мовознавства. *In memoriam: Любомир Белей (1962 – 2018). Збірник наукових праць* / За ред. Л. Белея. Ужгород: Видавництво «Карпатська вежа», 2022. С. 7 – 27.
8. Мельник Я., Лазарович О. Церковнослов'янська мова: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2012. 252 с.

9. Мозер М. Причинки до історії української мови. Монографія. Вінниця: Нова Книга, 2011. 848 с.
10. Наєнко Г. Українська редакція церковнослов'янської мови в парадигмі сучасної лінгвістики. URL: <https://journals.pan.pl/Content/125857/PDF/2022-04-SOR-05.pdf>
11. Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI–XIII ст. / за ред. В.В. Німчука. Київ: Вид. дім Д. Бурого, 2008. 192 с.
12. Німчук В.В. Київські глаголичні листки. Київ: Наукова думка, 1983. 141 с.
13. Німчук В.В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України; Інститут української мови, 1995. 35 с.
14. Огієнко І. Історія церковно-слов'янської мови: Костянтин і Мефодій: Їх життя та діяльність: Іст.-літ. Монографія. Вінніпег: Волинь, 1970. Т. 1, ч. 1. – 324 с.; Т. 2, ч. 2. – 400 с.
15. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови. Фонетика церковнослов'янської мови. Варшава, 1927, Т.3. 455 с.
16. Огієнко І. Повстання азбуки і літературної мови в слов'ян. Вінніпег, 1976.
17. Огієнко І. Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність: у 2-х т. Варшава, 1927–1928. Т. 1. – 324 с.; Т. 2. 400 с.
18. Скаб М.В. Основні правила української вимови церковнослов'янського тексту. *Богословський вісник*: зб. наук. праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2010. № 3. С. 112–122.
19. Скаб М. Термінологічні проблеми церковнослов'янської мови. *Наукові записки ТНПУ*. Серія: Мовознавство. Вип. II(24) 2014. С. 243 – 248.
20. Склярєнко В.Г. До питання про "руські письмена" в житті Костянтина Філософа. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 3–14.
21. Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 272 с.
22. Українська мова (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 272 с.
23. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А.А. Ворон, В.А. Солопенко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 288 с.
24. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / А.А. Ворон, В.А. Солопенко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 272 с.
25. Флайєр М. Четверта палаталізація задньоязикових приголосних в українській мові: Північноукраїнські говори. *Мовознавство*. 1992. № 1. С. 3–10.
26. Франко І. Святий Климент у Корсуні. Причинок до історії старохристиянської легенди. *Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти т.* Т. 34. С. 265.
27. Чучка П.П. Початки писемності на Закарпатті: гіпотези, вигадки і факти. Культура українських Карпат: традиції і сучасність. *Матеріали міжнародної наукової конференції*. – (Ужгород, 1 – 4 вересня 1993 р.). Ужгород: Гражда, 1994. С. 47 – 61.
28. Юсип-Якимович Ю.В. Старослов'янська мова. Модульний курс. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2009. 279 с.
29. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. Warszawa: Wyd-wo naukowe PWN, 2006. 410 s.
30. Štec M. Cirkevná slovančina. Prešov, 2005. 464 s.
31. Večerka R. Staroslověnština. Praha: SPN, 1984. 232 s.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

- Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків. Історія церковнослов'янської мови Том 5. Найважливіші пам'ятки церковнослов'янської мови. Варшава: Друкарня Синодальна, 1929. 493 с.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ohiyenko_Ivan/Pamiatky_staroslovianskoi_movy_X_XI_vikiv_Istoriia_tserkovnoslovianskoi_movy_Tom_5/

- Українська мова: енциклопедія. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/640/mode/1up>
- Енциклопедія історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Staroslovianska_mova
 - Енциклопедія історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0002333>
 - Енциклопедія українознавства. URL: <http://litopys.org.ua/encycl/euii233.htm>
 - Енциклопедія українознавства. <http://izbornyk.org.ua/encycl/eu.htm>
 - Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. URL: <http://litopys.org.ua/shevelov/shev.htm>

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)